

SORRY, SÕBRAD KUNSTIS

Rahuldamatuse tunne jäi ja kus sa siis ikka mujal kui klaviatuuri taga...

VALLE-STEN MAISTE

Mart Kivastik, „Savonarola tuleriit“. Lavastaja **Hendrik Toompere jr.** Kunstnik **Ervin Õunapuu.** Muusikaline kujundaja **Ardo Ran Varres.**

Osades: Mait Malmsten, Jan Uuspõld, Margus Prangel, Tõnu Kark, Riina Maidre, Sulev Teppart, Mirtel Pohla, Anti Reinthal, Hendrik Toompere jr, Martin Veinmann, Tiit Sukk, Kaie Mihkelson, Tõnu Aav, Raimo Pass, Mari Lill, Ott Sepp (külalisena) ja koer Morris Mihkelson (külalisena).

Esietendus 22. I 2005 Eesti Draamateatri suures saalis.

„Ei ole olemas suuri ja väikesi romaane, on vaid suured ja väikesed arvustajad,“ rõhutas üks väga hea kriitik ja toimetaja hiljuti minult üht raamatu-arvustust tellides. Iseenesest on viidatu ju lihtsalt üks fraas, ometi on viidatud mõttel meie kultuuriruumis ka ehmatavalt konkreetne ja saatuslik sisu. On ju tõepoolest lausa fataalne erinevus, kas sinu ilmavalgust näinud taiesest võtavad kirjutada näiteks Hasso Krull ja Jan Kaus või siis hoopis mõni teine, kolmas ja neljas. Sellest sõltub vägagi sinu ja su taiese saatus nii olevikku kui igavikku silmas pidades. Küsimus pole mitte ainult selles, et mõned suudavad näha rohkem kui teised. Need mõned tahavad näha rohkem kui teised. Heade arvustajate headus ei seisne mitte ainult

eruditsioonis, järjepidevas vaimses töös ja distsiplineerituses. Pole võimatu, et viimati mainitu on saanud alguse piinlikkusetundest, mis tekib, tajudes, et sa ei suuda enesele ettepuutuvat näha küündivamalt ja avaramalt kui vaid kõigile näha olevad triviaalsused ja esmased assotsiatsioonid. Just püüdluses ületada argiteadvuse mugav pinnalisus peitub sageli arvustuse ja arvustajate suurus. Just selle najal kujuneb välja igapäevasusest kõrgemale ulatuv pilk.

Eespool toodut silmas pidades on isegi piinlik jätkata tõdemusega, et mul ei ole „Savonarola tuleriida“ osas pak-kuda mingeid sütitavaid visioone. See kõik, milleni ma „Savonarola“ peale mõeldes jõudsin, ei ole enam kui hakitud kimp väikesi irisevaid märkusi ja kunstitööd vähe õilistavaid tähelepanekuid. Kaalusin kirjutamisest loobumist, kuid lubadus toimetajale oli antud ja nii tuleb teha väikese kriitiku väiklast tööd. Minu poolest jääb lavastus tiibadeta, nagu lavastaja Hendrik Toompere kehas-tatud Leonardo da Vinci sodiks kukkunud koomiline satelliitpederast Rudolfo (Ott Sepp). Laval kuseti ja kepiti ning haistavängelik dimensioon täiesti töö-tas. Kuid rõvehuumorile lisandus õn- nestunud üksiknäansside kõrval siiski vähe sisulist ja pakutud otsad jäid õhku rippuma ja segaseks ja kistuks. Kahju, kui lavastuses tõepoolest oli midagi sel-

Lavastus jääb tiivadeta, nagu lavastaja Hendrik Toompere kehastatud Leonardo da Vinci sodiks kukkunud koomiline satelliitpederast Rudolfo (Ott Sepp).

list, mida oleks pidanud nägema, aga milleni ei küündinud. Seda enam, et enamik tegijaid kuulub mu suurte lemmikute hulka. Arvan aga siiski, et midagi saladuslikku, mis lahti muukimata jäänuks, lavastuses ei olnudki. Kõik tunduski justkui lahtisest uksest sisse murdmine. Midagi meelitavalt varjulist ei jäänud kusagilt painama.

Toompere laad on kohale jõudnud

Kui siiski näha lavastuses ja tema retseptisioonis midagi positiivset, siis kindlasti seda, et Toompere ja tema laad on lõpuks ära tuntud, vastuvõetavaks tunnustatud, normaalseks ja igapäevaseks saanud (viitavad sellele ju tänavuste teatri aastaauhindade lavastajapremia nominendidki). Päevalehed on psühholoogilise draama maagiast lahti saanud ja on postmodernses garneeringus nõus nägema XXI sajandi uut eesti teatrit

(Andres Laasik, „Eesti Päevaleht“ 27. I 2005). Erinevate ajastute, teatrivahendite ja stiilide segamist, kõrge ja madala moraalivaba läbipõimumist, üleüldse – selge stiili ja võtme puudumist ei panda enam pahaks ega tegelikult üldse tähele. Need võtted moodustavad normaalsuse, ehitusvahendi kui laansalulikul väljenduda, mida tajutakse vabana ja slepita. Nooremate vaatajate jaoks pole siin muidugi üldse mingit uue-erutust ega isegi märkamist, et tegu oleks millegi uuega. See ongi tänapäevase kunsti loomulik keskkond ja keel, mille juures eriomasele stiilile osutamine, nagu Andres Laasik seda siiski tegi, on ülearune (vt Karina Talts, „Areen“ 2. II 2005).

Kriitika justkui koolikasarmu poisterruum

Imelikud tunduvad aga mõttekäigud *à la* „Savonarola lugu Draamateat-

Girolamo Savonarola – Mait Malmsten ja Lorenzo Medici – Martin Veinmann.

Sekretär – Sulev Teppart ja Rodrigo Borgia – Jan Uuspõld.

Teet Malsroosi fotod

ris on kõva sõna. Kuidas saakski teisiti öelda, kui lavastuse kulminatsiooniks on stseen, kus paavst Aleksander VI tuntud Rodrigo Borgia, trukib oma alluvat usumeest ja räägib armastusest“ (Andres Laasik) või arvamus, et etenduse kulminatsiooniks on väga tänapäevaselt mõjuv homostseen, nagu muheldi „Eesti Ekspressi“ telekavas. Seks müüvat igavesti, nii on päevalehtede arvustajate jaoks siis kohe ka etenduses plussid, kui kusagil v... vähegi lirtsüb ja kellelgi on t... persses. Ma saan aru küll, et meie kultuuriruumis räägitakse pede ja piidrianekdoote nii nagu juutide omigi, ilma et keegi neid tegelikult vihkaks, halvustada tahaks ja maailma hädada ja õnnetuste algpõhjuseks peaks. Mõnus on nilbusi panna kujutledes, et need peded on mingid kusagil Sauna tänava kandis õhtuhämaruses välja ilmuvad ebaisikulised hallid vennad, keda keegi õieti näinud ei ole ja kellest keegi midagi ei tea. Vahel võiks aga ka mõelda, mida peaks sellisest teatrist ja sellistest nilbete fraaside najal mõnulejatest arvama mõni ühiskonnas ja kultuuriilmas siiralt austatud rafineeritud homoseksuaalist kirjanik või kunstnik ja kuidas ta end sellises keskkonnas tunda võib. Nemad on meie paljuski siiski veel vaid näiliselt üliliberaalses ühiskonnas paraku peaaegu et ainsad, kelle kaudu asjaomane empaatiavõime täna laiemalt levida saab. Mõnes asjas ei erine kultuuritegijate ja ajakirjanduse mõttemallid kuigivõrd nendest, mis käibel sõjaväe ja koolikasarmute poisteruumides.

Kui rääkida sellest, mida näidendi tekstist lugeda ja lavalt näha võis, siis ei oska ma seda teisiti nimetada, kui *well made* ajaloosugemetega farss. Kuigi loo jutustamise stiil ei olnud ju sugugi lihtne ning sellise erinevatelt platoodelt esitatud raamjutustuse kokkukirjutamine nõuab küllap tublit leidlikkust ja õnnestumist, oli see siiski lihtsalt üks lugu, mille pinnalt kaugemale minekuks ei

pakkunud ei autor Mart Kivastik ega lavastaja Toompere eriti võimalusi. Ma ei saa lahti tundest, et selle koha peal, mida nimetatakse nähtu mõtteks, ei olnudki midagi. Oli vaid üsna rutiinse mulje jätnud ajaloolise konflikti esitus. Muidugi oli lavastuses palju rohkem – väga hea muusika (Ardo-Ran Varres), väga hea lavakujundus (Ervin Õunapuu), palju lavastaja kasutatud vahendeid, mida tuleb pidada leidlikeks ja hea ning tänapäevase teatri keele juurde kuuluvaks. Suure hulga heade näitlejate minu arvates isegi veidi kurvalt ebaõiglase tihikasutuse kõrval oli kindlasti ka Andres Laasikul juba esile toodud suurepärase näitlejate kokkuklapp ja mõned vaieldamatult ka hooaja teatripildis meelde jäävad rollid. Mait Malmsten, Tiit Sukk eriti Boccacciona, Riina Maidre, Toompere enda sutsud ning loomulikult kogu asja väljavedamises minu arvates siiski põhjapaneva ja võtmelise tähendusega Jan Uuspõld ülempiinaja ja paavstina – ühe lavastuse kohta tööpoolest märkimisväärne hulk meelde jäävaid näitlejatöid. Räägitagu Uuspõllu allakäimisest hotellifuaajees ja telekraanil mida tahes – teatris on ta oma rollid tihti silmatorkavalt kandvateks mänginud. Kuid lool, vaatamata nüanssidele ja vormivõtetele puudus *point*. Lugu oli konarusteta ja ladus. Kui episoodi lahus ja eraldi vaadata, siis ka soe, südamlük, vaimukas jne. Aga tervikuna tühi. Ja täpselt sedasama tundsin ma ka lavastuse puhul.

Kuidas Pomerants õhtusuudlused keelata kavatses, ei näidatud

Vaevalt et siin saab muud põhjust olla kui kontseptuaalne läbimõtlematus. Mitte väga ammu kestsid eesti teatris veel ajad ja kontekstid, kus uuenduslik vorm kätkes endas juba ise piisavat sisukust, st sisu kandis juba kontrast olemasoleva traditsiooniga. Need ajad on aga nähtud stiili silmas pidades kül-

lap möödas. Tõsi, kunsti puhul on selgus ju ikka intuitiivne, mitte mõisteline või kontseptuaalne. Kuid küllap ei ole mõjusa tulemuse saavutamiseks asi ka mitte nii lihtne, et vaatad, et on partei nimega „Res Publica“ – rahuldamatud vennad, kes müüvad labasel kombel ideed, et nemad tulevad justkui lambist puhta lehena ja teevad kõike nii, nagu teeks seda aususe ja õilsuse idee ise, siis leiad ajaloost mingi samasuguse venna näitemängu tarvis ning ongi illuminatsioon käes.

Kokkupuutepunkte muidugi on. Savonarola pealekaebamised ja respublikaanide aususetelefon ning kõige reguleerimine kuni Pomerantsi omaaegse noorukite õhtusuudluse raamistamiseni välja. Olari Taali ja veel mõne väidetav kunstikülmus ja Savonarola ilutsemise ja toredusevaen jne. Probleem pole aga selles, nagu ei annaks ajaloost leida tänapäevale paralleele, vaid kuidas need paralleelid meie tänast mõistmist peaksid avardama, milline on see tänapäevane küsimus, mille me ajaloole suuname ja millega oma enesemõistmist ning arusaamisi küsimuse alla paneme? Lavastus ei aita paraku meid eriti tänapäevase „ausa riigi“ fenomeni ning selle jüngrite esilekerkimise mõistmisel. Ütleksin isegi, et Mait Malmsteni Savonarola on küll tunnustamist väärt roll, kuid oma sõnumilt meenutab pigem suvaliste ajaloost meenuvate mässajate, kinolinal nähtud Spartacuste või raamatust loetud Thomas Münsterite stereotüüpe, kui toob vaataja mingile märkimisväärsele äratundmisele „Res Publica“ fenomeni mõtestamisel. Ja *last but not least* – selle tajumise, et kunstitööl on päevapoliitiline alltoon, võiks jätta ju vaataja äratundmiseks, mitte seda tüki eelreklaamis laialdaselt kuulutada. Kindlasti võimendas tulemuse kõrvutamise eelreklaami võimsusega osundatud pettumust.

Tervikut ei olnud. Lavastus mõjus vaid episoodide piires

Kui mingitest äratundmistest rääkida saab, siis nagu öeldud, episoodides. Väga hästi on nii tekstis kui laval välja kukkunud Boccaccio ja Guttenbergi dialoog – „kui ma vaid oskaksin olla nii vilets, et mind ostetaks“ –, millele lisab krooni Tiit Suka hea mäng. Dramaatiliselt intrigeerivalt mõjub lennumasina demonstratsioon oma nilbuses ja üleminek paavsti ja Savonarola dialoogile. Ometi ei jookse need ega teised võimalused tugevaks tervikuks kokku. Nagu näiteks rollis äramääratuse teema, mis Ivar Põllu lahtikirjutatuna („Sirp“ 4. II 2005) on siinkirjutaja arvates ainus tõsiselt võetav lavastusele tiibu anda püüdev „suur“ visioon, mida tüki senisest, pigem positiivsest kui materdavast kriitikast esile tuua saab. Palju sisulist jääb õhku rippuma, nagu on viidanud ka Madis Kolk („Postimees“ 24. I 2005). Rahuldamatuse tunne jäi ja kus sa siis ikka mujal kui arvutiklaviiatuuri taga...

Sorry, sõbrad kunstis ja lavadel, järgmine kord jälle hoopis paremini, nii nagu „Teenri“ ja „Külmetava kunstniku“ ja paljude, paljude varasemate Kivastiku asjadega.